

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA HATAY MESELESİ (1936-1939)

Burhan ŞAHİN

Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Kastamonu.

Özet

İskenderun Sancağı (İskenderun – Hatay) Suriye ile birlikte Birinci Dünya Savaşı sonrasında Fransa'nın nüfuz bölgesine dahil edilmiştir. 20 Ekim 1921'de imzalanan Ankara İtilafnamesinde de özel bir statü tanınmakla birlikte Fransız işgalindeki Suriye topraklarına dahil edilmişti. II. Cihan Harbinin arifesinde Fransa Suriye'nin bağımsızlığını ilan etmek isteyince, Ankara duruma müdahale etmiştir. Atatürk büyük gayret ve tavır göstererek önce Suriye ile Türkiye arasında bağımsız bir Hatay Devleti kurdurmaya muvaffak olur. Sonra, Türkiye dünyanın İkinci Cihan Harbine sürüklendiği bu günlerde başta Almanya ve İtalya ile başı deritte olan Fransa'ya Hatay'ın Türkiye'ye ilhakını kabul ettirmiş ve Hatay Anavatan topraklarına katılmıştır. (23 Haziran 1939).

Anahtar Kelimeler: Misakı Milli, Atatürk, Ankara İtilafnamesi, Milletler Cemiyeti, Hatay Devleti, Tayfur Sökmen.

ISSUE IN THE TURKISH FOREIGN POLICY (1936 – 1939)

Abstract

İskenderun Sandjak (İskenderun – Hatay) was affiliated to the authority region of France together with Syria after the World War I. Although İskenderun Sandjak was given a special status in the Ankara Treaty, which was signed 20th October 1921, it was affected to the territory of Syria under French occupation. In the eve of World War II, when France wanted to declare the independence of Syria, Ankara intervened in this situation. First, Atatürk managed to get an independent Hatay State founded between Turkey and Syria by endeavoring and exhibiting a firm attitude. Then, on these days when the world was involved in World War II, Turkey got France, which was in trouble with mainly Germany and Italy to accept the affiliation of Hatay to Turkey and Hatay was affiliated to the territory of the Mainland (Turkey). (23th June 1939).

Keywords: National Oath, Atatürk, Ankara Treaty, Community of Nations, Hatay State, Tayfur Sökmen

Giriş

İskenderun Sancağı; Birinci Dünya Savaşı sonunda Fransa'nın nüfuz bölgesine dahil edilmişti. Milli mücadele sırasında Türkiye ile Fransa arasında 20 Ekim 1921 tarihinde imzalanan Ankara İtilafnamesi ile, Suriye sınırları içinde bırakılan İskenderun Sancağına özel bir idare şekli tanınmıştı.¹ Sancak Bölgesi Misak-ı Milli sınırları içinde olmasına rağmen Milli Mücadelenin henüz kesin bir zafere ulaşmadığı bir sırada bölgenin anavatandan ayrı kalmasını kabul etmek mecburiyeti hasıl olmuştur. Fakat Atatürk'ün liderliğinde yürütülen askerî ve siyasî mücadele sonunda bağımsızlığımıza kavuşan Türkiye II. Dünya Savaşı öncesinde uluslararası siyasal konjoktürü ustaca değerlendirerek bu millî meseleyi tekrar gündeme getirmiş ve uyguladığı politika ile sonuca ulaştırmıştır.²

¹ Armaoğlu, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasî Tarihi 1914-1980**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Tisa Matbaası, Ankara, 1980, s.348. ; İtilafnamenin imzalanması ile Hatay Türklerinin dışarıda kalması Sancak Bölgesinde üzüntü ile karşılanmıştır. Melek, Abdurrahman, **Hatay Nasıl Kurtuldu**, Tık. Basımevi, Ankara, 1986, s.6.

² Sarıay, Yusuf, "Atatürk'ün Hatay Politikası I (1936-1939)", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C: XII, S:34, (Mart 1996), s.3.

Türkiye'nin Hatay'a dönük politikası bizzat Atatürk ve ilgili kişi ve kuruluşlarla birlikte tespit edilerek iki aşamalı bir strateji izlenmiştir. Bunlardan birincisi, Hatay'ın bağımsızlığı desteklenerek Suriye'den koparmaktır. Diğeri ise Hatay'ın şartlar oluşunca Türkiye'ye ilhak edilmesi şeklindedir.

Atatürk başta olmak üzere Türk yetkilileri Hatay'ın durumu ile daha Mondros Mütarekesinden itibaren ilgilenmeye başlamışlar, yalnız Türkiye'nin hayati çıkarları sebebiyle, meselenin çözümünü sağlayamamışlardı. Bu devrede bölge Türkleri de sürekli olarak Türk devlet adamlarının dikkatini Hatay'a yöneltici çabalar içerisinde olmuşlardır.¹

Daha 31 Mayıs 1921 tarihinde Tayfur Sökmen, Yıldırım Orduları Grup Kumandanı olan M. Kemal Paşa'ya Sancak Bölgesinin Misak-ı Millî sınırları içerisinde olup olmadığını sormuş, M. Kemal Paşa'da Miralay Recep Bey aracılığıyla verdiği cevapta İskenderun Sancağı ve havalisinin Misak-ı Millî hududları içinde olduğunu ayrıca Maraş'ta oluşturulan II. Kolordu Komutanlığı ile de temas edilmesini istemiştir.² Daha sonra 2 Kasım 1921 tarihinde Tayfur Sökmen'i kabul eden M. Kemal, Türk-Fransız Antlaşmasından bahisle Fransız işgalinin kalkmasından ve Türkiye'nin içinde bulunduğu durumdan bahisle, "İnşallah ileride sizleri de kurtaracağız." diyerek Fransa'dan şimdilik Sancak Bölgesi için ancak hususi bir idare tatbik sözü aldık demektedir.³

Bu dönemde 1936'ya kadar Sancak Bölgesi için uluslararası platformda çok faal görünmeyen Türkiye, Avrupa'daki siyasi konjonktörün elverişli duruma gelmesiyle Fransa'nın da Suriye'ye bağımsızlık vermeye hazırlandığı bir dönemde planlı bir şekilde Hatay'ı gündeme getirmeye başlamıştır.

Atatürk, Sancak meselesini kesin olarak çözmek hususunda, Fransa ile Suriye arasında Paris'teki müzakereler döneminde karara varmış, fakat Montreux Boğazlar Konferansı'nın sonuçlanmasını beklemeyi uygun görmüştü.⁴ 20 Temmuz 1936 tarihinde Montreux Sözleşmesinin imza günü Türkiye'ye dönen Afet İnan'a " ..şimdi Antakya, İskenderun, yani Sancak meselemiz var" demiştir.⁵ Dolayısıyla Atatürk, Hatay konusunda çok daha öncelere dayanan bir kararlılığa ve planlı olmaya gayret göstermiştir.

Nitekim, 9 Eylül 1936 tarihinde Fransa ile Suriye arasında yapılan ve 25 yıl süreli olan bir antlaşma ile Suriye'nin üç yıl sonra bağımsızlığını kazanacak olması ve Sancak üzerindeki haklarını da Fransa'nın Suriye'ye devretmesi Türkiye'yi harekete geçirmiştir.⁶ Fransa'nın Avrupa'da sıkışık durumda olduğunu bilerek, meseleyi Fransa ile halletmek yolunu tutan Türkiye, ayrıca Suriye'nin de tepkisini hesaba katarak Suriye'nin bağımsızlığını da desteklemiştir.⁷

Dışişleri Bakanı sıfatıyla Tefik Rüşdü Aras Milletler Cemiyeti Konseyi'nin 26 Eylül 1936 tarihli toplantısında bu antlaşma hakkında bilgi vererek Fransa'ya Sancak meselesi hakkında ikili görüşme teklif etmiştir.⁸ Fransız temsilci bu teklife verdiği

¹ Sarıay, A.g.m., s.34.

² Sökmen, Tayfur, *Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar*, TTK. Basımevi, Ankara, 1978, s.34-35.

³ Sökmen, A.g.e., s.63.

⁴ Sarıay, A.g.m.,s.10.

⁵ İnan, Afet, *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*, Ankara, 1977. S.135.

⁶ Gönlübol, Mehmet ve Diğerleri, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)*, C. I, Ankara, 1982, s.134. ; Armaoğlu, A.g.e., s.348.

⁷ Sarıay, A.g.m., s.11.

⁸ *Cumhuriyet*, S. 4447, (29 Eylül 1936).

cevapta Fransa'nın Suriye üzerindeki hak ve yükümlülüklerini yeni Suriye hükümetine devrettiğini, bundan dolayı yapılacak bir görüşmeye Suriye'nin de katılması gerektiğini bildirmiştir. Konu ile ilgili Türkiye'nin görüşlerinin bir nota ile Fransa'ya bildirilmesinin ardından Fransa henüz buna cevap vermeden, Atatürk 1 Kasım 1936 tarihinde TBMM'nin açılışında yaptığı konuşmada: "Bu sırada, milletimizi gece gündüz meşgul eden başlıca büyük bir mesele, hakiki sahibi öz Türk olan İskenderun, Antakya ve havalisinin mukadderatıdır. Bunun üzerinde ciddiyetle ve katıyetle durmaya mecburuz." sözleri ile Sancak meselesinde kararlı olduğunu vurgulama gereği duymuştur.¹

Karşılıklı Türk-Fransız notalarından henüz bir sonuç alınmaması² Fransızların Türkiye'den bu denli sert bir tavrı beklemeyen Fransa'nın Avrupa'da gerginleşen durum karşısında Türkiye'yi karşısına almak istememesi üzerine Fransa durumu Milletler Cemiyeti'ne götürmeye karar vermiştir. Türkiye de bunu uygun bulmuş ve 14 Aralık'ta olağanüstü bir toplantıda görüşülmesini talep etmiştir.³

Atatürk'ün Ankara Palas'ta 10 Aralık 1936 tarihinde Fransız Büyükelçisi M. Pansot ile yaptığı görüşme sırasında "... Ben, Sancak meselesinin , her iki tarafın vaziyetini kurtaracak şekilde hallini istiyorum. İlhak talep etmiyorum. Sancak, Türkiye ve Fransa'nın müşterek kontrolünde olur. Hatta ordusu da bulunmasın..."⁴ diyerek resmi beyanatına karşılık Sancak'ta gelişen olaylar ve TBMM'nde yapılan konuşmalarda Türkiye'ye ilhaktan bahsedilmektedir.⁵

Milletler Cemiyeti'ne meselenin intikali üzerine Cemiyet Konseyi 14-16 Aralık 1936 tarihleri arasında konuyu görüşmüş, İsveçli temsilci Sandler'i raportör tayin etmiştir. Sandler raporunda üç kişilik bir gözlemci heyetin Hatay'a gönderilmesini ve neticeyi Ocak ayı başlarında görüşülmesini istemiş⁶ 31 Aralık 1936 da Hollanda, İsveç ve İsviçreli üç kişilik heyet Hatay'da göreve başlamıştır. Türk-Fransız görüşmeleri de bu sırada Paris'te devam etmektedir. Bu görüşmelerde Türkiye: Hatay'ın tamamen bağımsız bir devlet olmasını, Suriye ve Lübnan ile bir konfederasyon teşkil etmesini, bu konfederasyonun dış ilişkiler, gümrük ve para birliği konularında yetkili olmasını teklif etmiş ve Fransa tarafından bu görüşler kabul edilmemiştir. Ancak Türklerin Akdeniz'de Fransa ile yardımlaşma antlaşması yapabileceğini ima etmesi Fransa'yı yumuşatmış fakat Türkiye tezine henüz yaklaşmamıştır.⁷

1937 Ocak ayı boyunca meseleye çözüm arayışları Milletler Cemiyeti çerçevesinde devam etmiştir. İngiliz Dışişleri Bakanı Anthoy Eden'in de uzlaşmayı sağlayıcı etkileri ile Fransa tavrını değiştirmiş ve 26 Ocak 1937'ye kadar görüşmeler devam etmiştir. Sonuçta Fransa ile bir prensip antlaşmasına varılmış, uzlaşılan konular "Sandler Raporu" olarak 27 Ocak'ta Milletler Cemiyeti Konseyi tarafından kabul edilmiştir.

¹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, (Derleyen: Nimet Arslan), C. I., Ankara, 1981, s.392.

² Cumhuriyet, S. 4462, (14 Aralık 1936).

³ Sarıay, A.g.m., s.12-13.

⁴ Şimşir, N. Bilal, "Atatürk'ün Yabancı Devlet Adamlarıyla Görüşmeleri", *Bellekten*, C. XLV/1, Sayı:177, (Ocak 1981), s.199-202.

⁵ Hatay konusunda dışişleri bakanı Aras'ın verdiği izahattan sonra müzakerelerde Rasih Kaplan, Berç Türker, Aka Gündüz, İbrahim Mete ve Y.Kemal Tengirşek gibi Milletvekilleri Türkiye'ye ilhak fikrini dile getirmişlerdir. Konuşmalar için bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre V, Cilt.13, 1936, s.73-78

⁶ Gönübol, A.g.e., s.135.

⁷ Sarıay, A.g.m., s.18-19.

Bu antlaşmaya göre “Sancak, içişlerinde bağımsız, fakat dışişlerinde bazı şartlarda Suriye’ye bağımlı –ayrı bir varlık- olacaktı. Resmi dil Türkçe olacak, ordusu bulunmayacaktı. Sancak için bir anayasa ve statü hazırlanacak, bunlar Milletler Cemiyeti Konseyi’nin kararı ile yürürlüğe girecek ve uygulamasını Fransız vatandaşı bir delege temin edecektir. Sancak’ın toprak bütünlüğü Türkiye ile Fransa arasında yapılacak bir antlaşma ile teminat altına alınacaktı.”¹ Bu prensip antlaşması Milletler Cemiyeti Konseyi tarafından da onaylanmıştır.

Sandler raporu çerçevesinde Milletler Cemiyeti Konseyi 20 Şubat 1937’de tekrar toplanarak Sancak Statü ve Anayasasını hazırlamak üzere beş kişilik bir uzmanlar komitesi kurulmasını kararlaştırmıştır. Uzmanlar komitesi Sandler raporu esasları çerçevesi içerisinde “Sancak’ın Statüsü Anayasa ve Sınırları” nı kapsayan bir de rapor hazırlamıştır. Bu rapor Konsey’de kabul edilerek Sancak’ın artık –ayrı bir varlık- olduğu hukuken kabul edilmiştir. Sonuçta Türkiye ile Fransızlar arasında da görüşmeler neticelenmiş ve aynı gün 29 Mayıs 1937 tarihinde iki ülke arasında Sancak’ın toprak bütünlüğünü teminat altına alan bir antlaşma imzalanmıştır.²

Sandler raporunu ayrıntılı bir şekilde ele alan statü, Türkçe’nin yanında Arapça’yı da resmi dil olarak kabul etmekteydi. Anayasaya göre yasama gücü çeşitli toplulukları içine alacaktı ve iki dereceli bir seçim yapılacaktı. Sancak 40 milletvekili ile temsil edilecek ve seçim sonucu her ne olursa olsun 8 Türk, 6 Alevi, 2 Arap, 2 Ermeni ve bir Ortodoks-Rum milletvekili seçilecekti. Meclis cumhurbaşkanını seçecek, o da başbakanı atayacaktı. Kurulacak hükümet beş üyeden oluşacak, yargı bağımsız olacaktı. Statü ve Anayasa’nın 29 Kasım 1937 günü yürürlüğe girmesi öngörülmekteydi.³

Suriye’de iktidarda bulunan Vatanî Partisi Arap bağımsızlığı için çalıştığından ve Fransa’dan da destek aldığından Türkiye ve Türkler aleyhine propaganda yapmaktaydı. Ve Sandler raporu kabul edildikten sonra bunu tanımadığını ilan eden Suriye’de gösteriler yapılmış ve Türklere tecavüz hareketleri olmuştur.⁴

Türkiye uluslararası alanda diplomasi başarısının yanı sıra Hatay’a yönelik bir iç siyasette izlemiştir. 1936 yılından itibaren Hatay’da kurulan “Hatay Egemenlik Cemiyeti” vasıtasıyla bu ilişkileri düzenlemiştir. Cemiyet Ankara’daki faaliyetlerini de CHP genel merkezinden yönetmekteydi.⁵

Ayrıca 1937’ de Antakya Konsolosluğu’nu açan Türkiye resmen Hatay’da Halk Partisi ve Halkevlerini de kurmuştur. Gayri resmi olarak “Hatay Egemenlik Cemiyeti” etrafında ve “Sancak Halkı İdare Heyeti” gibi isimler, adı altında faaliyet gösteren Halk Partisi, Milletler Cemiyeti Komisyonu’nu Hatay’da çalışmaya başladığı sırada resmen parti tescil edilmiştir. Tüm Hatay ile ilgili faaliyetlerin koordine edildiği, gelecekte Hatay Devleti’nin temeli atılmış olmaktadır.⁶

¹ Sarıay, *A.g.m.*, s.19-20.

² *Düster*, *Tertip.3*, C.18, s.548 ; Soysal, İsmail, “Hatay Sorunu ve Türk-Fransız Siyasal İlişkileri (1936-1939)”, *Bellekten*, C. XLIX, Sayı:193, (Nisan 1985), s. 567,568.

³ Soysal, *A.g.e.*, s.544-564.

⁴ *Cumhuriyet*, 28-29 Ocak 1937. ; *Ulus*, 28 Şubat 1937.

⁵ Melek, s.39

⁶ Sarıay, *A.g.m.*, s.27-28.

27 Ocak 1937'da Milletler Cemiyeti Konseyi'nin Hatay'ı -ayrı bir varlık-, olarak kabul etmesi üzere, Hatay Egemenlik Cemiyeti yayınladığı beyannamede, Türkleri işbirliğine çağırmakta, Hatay davası için, Ermeni, Alevi, Çerkez gibi Hatay'da tanımlanan toplulukların beraberliğinden ve birleştirici ifadeleri kullanılmıştır.¹ Ayrıca basında da bir birleştiriciliği ve Hatay davası üzerine yazılan çıkmakla olduğu görülmektedir. Özellikle Hatay'ın tarihi ve coğrafyasına ait yazılara ağırlık verilmiştir.²

Türkiye bu çalışmada iç ve dış kamuoyunu Hatay hakkında bilgilendirmeyi hedeflemiştir. Bütün yurttan "Milli Hatay Meclislerinin yapılması,³ yurt çapında basında Hatay ile ilgili yazılar yayınlanması⁴ 8 Ocak 1937'de ilk dış radyo yayını Hatay meselesi üzerine yapılmaya başlamıştır. Ayrıca "Hatay'da Türklere yapılan mezalim" adlı bir propaganda dokümanı hazırlanarak özellikle Ortadoğu ülkelere dağıtılma yoluna gidilmiştir. "Milletler Cemiyeti Hatay için Bir anayasa hazırlamak üzere bir de komisyon kurmuştu. Bu komisyon Türkiye ve Fransa'nın da görüşlerini alarak hazırladığı, Anayasa Milletler Cemiyeti Konseyi tarafından, 29 Mayıs 1937'de Kabul edildi"⁵ Aynı gün, Türkiye ve Fransa arasında da Hatay'ın toprak bütünlüğü ortak görüntü altına alan antlaşma imzalandı.⁶

Almanya'nın Mart 1938'de Avusturya'yı ilhakı, Fransa'nın Hatay Meclisi'ndeki politikasını da etkilemiştir. Berlin-Roma mihverinin ağırlığının gittikçe artmaya başladığı bir sırada, Fransa'nın Doğu Akdeniz'indeki stratejik önemi olan ve boğazların kuvvetli bir bekçisi görünümünde olan Türkiye'ye de ihtiyacı artmıştır. Bu sebeplerle ki 1938 yazından itibaren Fransa'nın Hatay meselesi karşısındaki tutumu da değişmiş ve gelişmeler Türkiye lehine bir yön göstermiştir.⁷ Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ile Fransız meslektaşları arasında 30 Ocak 1938'de Paris'te yapılan görüşme, Avrupa'da ki bu gelişmelerin yarattığı hava içerisinde geçmiştir. "Diğer taraftan Türkiye'nin itirazını dikkate alan Milletler Cemiyeti Konseyi de 31 Ocak 1938'de seçim yönetmeliğinde gerekli düzenlemelerin yapılmasına karar vermiş ve seçim komitesi 7 Mart 1938'de gerekli düzenlemeleri tamamlamıştır."⁸

Yalnız bu arada Fransızlar Hatay'daki azınlıkları da Türkler aleyhine kışkırtmaktan geri kalmamışlardır.⁹

Hatay için hazırlanan anayasaya göre iki dereceli seçim yapılacak ve yirmi yaşını doldurmuş bulunan her Hataylı erkek anayasada belirtilen cemaatlerden birisine kaydolabilecekti. Ancak Fransız yetkililer, seçim sonucunu değiştirmek için Türkler aleyhine tavrı takınmaktan da geri çekinmemişler ve ayrıca Suriye Vatani Partisi'ni de bunun için kullanmışlardır. Bunun sonucunda Türklerin seçmen yazımında güçlükler

¹ Sarıay, A.g.m., s.29.

² A.g.e. s.29

³ Afyon'da "Hataylı Kardeşlerimin İstiklali Afyon'da Hatay", Afyon'da Haber, sayı: (1724), 04. 02. 1937.

⁴ "Milli Davamız Olan Sancak Meselesi" Örnek olarak Afyondan mahalli haberler: Afyon'da Haber, sayı:1721, (25. 01. 1937); sayı:1722 (28. 01. 1937), 1723, (30. 01. 1937).

⁵ F. Armaoğlu, s.349

⁶ Anlaşma Metni, *Düster*. Tertip 3, C.18, s.548.

⁷ Armaoğlu, s.350.

⁸ Sarıay. "Atatürk'ün Hatay Politikası-II (1938-1939)" *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C:XII, Sayı:35 (Temmuz 1996), s.407.

⁹ Armaoğlu, s.350

çıkarılmış ve bir kısım Türk köyleri de Sünni-Müslüman olarak kaydedilerek, Türk seçmen sayısı az gösterilmeye çalışılmıştır.¹

Bu derece baskı altında gerçekleşen birinci derece seçimlere Türkiye tepki göstermiş ayrıca Atatürk 20 Mayıs 1938'de Mersin'e, 24 Mayıs 1938'de Adana'ya yaptığı gezilerde, askeri birliklerle saatlerce süren resmi geçit töreni yaptırarak Fransa'ya gözdağı vermek istemiştir.²

Fransa ile Türkiye'nin arasına gerginlik, Almanya'nın Avusturya'yı işgal ettikten sonra Çekoslovakya'yı parçalaması neticesinde Fransa'nın yumuşaması ile giderilmiştir. Sonuçta Fransa seçimleri durdurmuş ve 6 Haziran 1938'de Abdurrahman Meliki'yi Hatay valiliğine atamıştır. Böylece Hatay yönetiminde Türkler lehine bir değişiklik olmuştur.³

Seçimlerin Hatay'da 9 Haziran 1938'de tekrar başlamasının ardından, vatani mensupları, Türkler aleyhine baskılara devam etmeleri üzerine Türkiye ile Fransa, Milletler Cemiyetine müracaatla seçim komisyonu çalışmalarını durdurmasını talep etmişlerdir. Bundan sonra Hatay konusu Türkiye ile Fransa arasında ikili görüşmeler yoluyla halledilecektir ki, bununda Avrupa'da ki siyasi durumunda etkisi büyüktür.

Bu gelişmeler ışığında Fransız ve Türk askeri heyetleri Sancak konusunu görüşmek üzere 17 Haziran 1938'den itibaren toplanmışlar 3 Temmuz 1938'de Türk –Fransız Askeri Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ve 32 maddelik bir protokolle Sancak'ın toprak bütünlüğü, siyasi statüsü, sükun ve asayiş 6000 kişilik bir kuvvet tarafından sağlanacaktı. Bu kuvvetin 1000'i Sancak'tan geri kalan ise yarı yarıya Türk ve Fransız kuvvetlerden oluşacaktı.⁴ Bu askeri Antlaşmanın ardından devam eden görüşmeler sonrasında 4 Temmuz 1938'de Ankara'da Bir de Türk-Fransız Dostluk Antlaşması imzalanmıştır.

Türk ve Fransız makamları tarafından oluşturulan yeni seçim komisyonu çalışmalarına başlamış ve Milletler Cemiyeti Seçim Komisyonu'nun bıraktığı yerden 22 Temmuz'da Seçimlere devam edileceği açıklanmıştır.

Bu görüş içerisinde seçim listelerindeki adaletsizlik giderilerek Türkler lehine denge sağlanmıştır. Ayrıca Suriye'den getirilerek kayıtları yapılan Ermeni ve Arapların listelerden silinmesi konusunda gerekli işlemlerde bitirilmiştir⁵

1 Ağustos 1938 günü tamamlanan birinci derece seçim yazımına göre Türk cemaatine 35.847, Alevi 11319, Ermeni 5504, Arap 1845, Rum Ortodoks 2098 ve diğer cemaatlere 359 kişi kayıt yaptırmıştır. Bunlardan her 100 seçmen bir ikinci derece seçmen sayıldığından 358 Türk, 113 Alevi, 55 Ermeni, 18 Arap, 20 Rum- Ortodoks ikinci derece seçmen olarak kabul edilmiştir. Böylece bu sonuca göre, 40 milletvekilinden olacak olan meclise 22 Türk, 9 Alevi, 5 Ermeni, 2 Arap, 2 Ortodoks-Rum olarak tespit edilmiştir.⁶

Milletvekili listelerinin hazırlanıp, 21 Ağustos'ta listeler ilan edilmiş, 24 Ağustos'ta da milletvekili seçimleri yapılmıştır. Bu seçimlerde Türk adayların toplam sayısı 22

¹ Sarıay, a.g.m., s.407-408.

² Cumhuriyet, 21 Mayıs 1938, 25 Mayıs 1938

³ Melek, s.135

⁴ Sarıay, a.g.m., s.410,411.

⁵ Mütareke sırasında Kıbrıs'a ve Mısır'a kaçan Ermeni Fransız işgaliyle tekrar Hatay'a dönmüşlerdi. Ayrıca seçimlerde çoğunluğu sağlamak için Ermeni nüfusu gelmesi teşvik edilmiştir. Melek, bu sayının 30-40 bin civarında olduğunu ifade etmektedir. S.7

⁶ Sarıay, a.g.m., s.413.

olduğu için seçim yapılmaksızın hepsi seçilmiş sayılmışlardır. Bu arada Hatay'da seçimlerin bitmesinden sonra, meclisin açılması ve devletin kuruluşu için hazırlıklar hızla tamamlanmıştır.¹

Meclisin açılması ile bütün milletvekilleri Türkçe yemin etmişlerdir. Halk Partisi başkanı Aldülgani Türkmen başkanlığında, Tayfur Sökmen'de Abdurrahman Melek'i hükümeti kurmakla vazifelendirmiş,² oluşturulan Bakanlar Kurulu ile 6 Eylül 1938'de toplanan Hatay meclisi bu hükümete güvenoyu vermiş, aynı gün Milletler Cemiyeti tarafından hazırlanan anayasa onaylanmış, devletin resmi adı "Hatay Devleti" olarak değiştirilmiş, Türk İstiklal Marşı ve yeni Bayrak Kanunu kabul edilmiştir.

Hatay Devleti'nin kurulmasından sonra Türkiye'de yürürlükte olan kanunlar aynen kabul edilmek kaydıyla Türkiye ile Hatay arasındaki yakınlık sağlanmak istenmiştir. Bunun yanı sıra Halkevleri Hatay'da faaliyetlerini hızlandırmış ve anavatana ilhaki hususunda Hatay'da kamuoyu oluşturulmasına gayret edilmiştir.³

Bağımsız Hatay Devleti'nin kurulması ile Türkiye açısından Hatay konusu büyük oranda bir çözüme bağlanmıştır. Fransa'nın Suriye'ye bağımsızlık vadeden 1936 anlaşmasını askıya alması ile Hatay'ın geleceğinin Suriye'ye bağlı tutulması içinde bir sebep kalmamıştır. Bu arada 4 Kasım 1938'den itibaren Hatay Devleti'nin sınırlarını tespit etmek amacıyla kurulan milletler cemiyeti sınır komisyonu da çalışmalarına başlamıştır. Bu çalışmalar devam ederken inisiyatifin Türkiye lehine geçtiğini gören Suriye; Hatay'ın Türkiye ile Suriye arasında paylaşılması teklifini getirmişse de, Hatay sınırlarında Suriye lehine düzeltmeler yapılabileceğinin ileri sürülmesi üzerine bir uzlaşma sağlanamamıştır.⁴

Türk ve Fransızlar arasında Hatay üzerinde görüşmelerin devam ettiği sırada Avrupa'da savaş siyaseti başlamıştır. 15 Mart 1939'da Almanya Çekoslovakya'yı işgal etmiş, 7 Nisan 1939'da İtalya Arnavutluğu işgal etmiş ve Avrupa konjoktürü değişmiştir. Avrupa'da olayların 1939 yılından itibaren savaşa doğru yön alması, Türk İngiliz ittifakının ilk adımlarının atılması ve batılıların barış cephesi çabaları dolayısıyla; Fransa Türkiye'nin ve Hatay'lıların isteklerini kabul etmek zorunda kalmıştır. Hatay'ın Türkiye'ye ilhaki hususunda iki devlet arasında 23 Haziran 1939'da yapılan bir antlaşma ile Fransa Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını kabul etmiştir. Buna karşılık Türkiye'de Suriye'nin bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne saygı gösterecekti.⁵

Bu antlaşma sonunda 19 Mayıs 1938'de Milletler Cemiyeti Komisyonu'nun belirttiği Hatay sınırları Türkiye-Suriye sınırı olarak kabul edilmiştir. Antlaşmanın imza edildiği gün alt yapısı hazır durumda olan Hatay Devleti Meclisi de Türkiye'ye ilhak kararı alarak Hatay Devleti'ne son vermiştir. Daha sonra Hatay çıkarları gözetilerek "Hatay Vilayeti'nin Kurulmasına Dair Kanun" ile merkezi Antakya olmak üzere Hatay Vilayeti adı ile Türkiye'nin bir vilayeti olmuştur.

¹ A.g.m. s.414

² Sökmen, a.g.e., s.108

³ Sarıay, a.g.m., s.117,119

⁴ Sarıay, a.g.m., s.421, "Hatay Bütün Yurda Kutlu Olsun, Ulus, 23 Haziran 1939

⁵ Armaoğlu, a.g.e., s.351

Sonuç

Sonuç olarak; Mondros Mütarekesinden sonra işgale uğrayan, Misak-ı Milli sınırlarında Hatay Türkiye'ye İlhak olunmuştur. Hatay'ın Türkiye'ye ilhakında iki yönlü bir strateji izlenmiştir.

Biricisi, Milletler Cemiyetinden de destek alacak olan Suriye'nin ve Hatay'ın bağımsızlığını savunmak ve ilhakı reddetmek, Suriye'ye bağlı olarak belirli şartlarda muhtariyet kazandırarak İskenderun-Hatay dönemin Avrupa siyasi şartlarından faydalanılarak istiklalini kazanmıştır. İkinci aşamada ise daha önceden planlı bir şekilde başta Atatürk olmak üzere diğer Türk siyaset adamları tarafından alt yapısı hazırlanan sancak bölgesi için Avrupa'da ki en uygun konjoktörün oluşmayı beklemiş ve Fransa'nın Avrupa'da zor durumda kaldığı Avrupa siyasi yapısı üzerine II. Dünya savaşı arifesinde Türkiye'ye bütün safhası ve şartları hukuki bir zemin üzerinde tesis edilmek üzere ilhak olunmuştur.

Kaynaklar

1. Armaoğlu, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasî Tarihi 1914-1980**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Tisa Matbaası, Ankara, 1980,
2. **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, (Derleyen: Nimet Arslan), C. I., Ankara, 1981, s.392.
3. Melek, Abdurrahman, **Hatay Nasıl Kurtuldu**, Ttk. Basımevi, Ankara, 1986, s.6.
4. Sarımay, Yusuf, "Atatürk'ün Hatay Politikası I (1936-1939)", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C: XII, S:34, (Mart 1996), s.3.
5. Sarımay. "Atatürk'ün Hatay Politikası-II (1938-1939)" **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C:XII, S:35 (Temmuz 1996), s.407-427
6. Sökmen, Tayfur, **Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar**, TTK. Basımevi, Ankara, 1978, s.34-35.
7. İnan, Afet, **Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi**, Ankara, 1977. S.135.
8. Gönlübol, Mehmet ve Diğerleri, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)**, C. I, Ankara, 1982, s.134.
9. **Cumhuriyet**, Sayı. 4462, (14 Aralık 1936).
10. **Cumhuriyet**, Sayı. 4447, (29 Eylül 1936).
11. **Cumhuriyet**, (21 Mayıs 1938), (25 Mayıs 1938).
12. Şimşir, N. Bilal, "Atatürk'ün Yabancı Devlet Adamlarıyla Görüşmeleri", **Bellekten**, C. XLV/1, Sayı:177, (Ocak 1981), s.199-202.
13. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre V, Cilt.13, 1936, s.73-78.
14. **Düstur**, Tertip.3, C.18, s.548.
15. Soysal, İsmail, "Hatay Sorunu ve Türk-Fransız Siyasal İlişkileri (1936-1939)", **Bellekten**, C. XLIX, Sayı:193, (Nisan 1985), s. 567,568.
16. **Ulus**, 28 Şubat 1937.
17. "**Milli Davamız Olan Sancak Meselesi**" Örnek olarak Afyondan mahalli haberler: Afyon'da Haber, Sayı:1721, (25. 01. 1937); Ssayı:1722 (28. 01. 1937), Sayı:1723, (30. 01. 1937).
18. "Hatay Bütün Yurda Kutlu Olsun, **Ulus**, 23 Haziran 1939.